

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: Om Religions-Frihed

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "Om Religions-Frihed", i Grundtvig, N. F. S.: *Grundtvigs værker*, Faculty of Arts, Aarhus University. Onlineudgave fra Grundtvigs Værker: https://tekster.kb.dk/text/gv-1827_456_1-com-root.pdf (tilgået 18. april 2024)

Anvendt udgave: Grundtvigs værker

Ophavsret: Materialet er dedikeret til public domain. Du kan kopiere, ændre, distribuere og fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs CC0-erklæringen](#)

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

kyndige, kendere.

spiller på ordsproget 'Gode Raad ere altid dyre, naar man trænger til dem', jf. Mau 1879, nr. 7.614, og Grundtvig 1845, nr. 409.

hvad enten.

sag, der vedrører samvittigheden; sag, der må gennemtænkes samvittighedsfuldt. 'Samvittighed' var et centralt begreb blandt dannede, embedsmænd og præster i debatten om tros- og religionsfrihed, jf. Rasmussen 2009, s. 16-18.

bekæmpe.

egenskab o.l., som af Gud er givet mennesket, da det blev skabt.

herlighed, pragt.

uoverskuelige.

som ikke er falden fra troen, el. som ikke har begået synd; sigter her til tilstanden før syndefaldet.

vundet indpas, vundet tilslutning.

benægter; bekæmper.

undlade, afholde sig fra.

sikkert; utvivlsomt.

anspores, opildnes.

bekæmpe.

åbenlyst.

dvs. staldbroder; kampfælle.

sædvanligvis.

ganske vist.

generation; tidsalder.

afgjort, bestemt.

nødvendigvis.

hjælpe, nytte.

sikkert; utvivlsomt.

de vantro.

ganske vist.

åbenlyst.

lære; forkyndelse.

dvs. voksede.

efterhånden som.

den oprindelige kirke, der byggede på apostlenes lære.

nødvendigvis.

degenererede.

frelsende.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

uopdragne, ulydige.

på hel menneskelig måde, dvs. behæftet med skrøbelighed, ufuldkommenhed.

Guds navn i Det Gamle Testamente ifølge ældre bibeloversættelser. 'Jehova' er dog en kunstform, som bygger på en misforstået læsning af de fire konsonanttegn יהוה (jhw), der udgør Guds navn i den hebraiske bibeltekst. I dag antager man, at navnet har været udtalt 'Jahve'.

sigter til de fem Mosebøger i deres helhed; i snævrere forstand indledes Moseloven i 2 Mos 20 med De Ti Bud og afsluttes først i 4 Mos 10.

samfundsmæssige; verdslige.

utvivlsomt; uomtvisteligt.

uundgåelig.

ganske vist.

let, nemt.

et stort svig, forræderi.

bekæmper.

søge at fortrænge; undertrykke.

ganske vist.

jf. ordsproget 'man kan også gøre et skarn uret', Mau 1879, nr. 8.808, og Grundtvig 1845, nr. 2.367.

åbenlyst; tydeligvis.

den syndige menneskenatur; det dødelige menneske.

fred, ro; orden.

i høj grad.

bæger.

således.

bekæmper.

ikke-kristne; vantro.

sædvanligvis.

udsættes for overgreb.

ganske vist.

således.

hyklerisk.

ganske vist.

antagelse, formodning.

åbenlyst; utvivlsomt.

antagelsen, formodningen.

ubevidste, uafvidende.

angreb på kirken; sigter formentlig til oplysningstidens teologi og bibelkritik.

her også: grove, plumpe.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

vaklede.

uundgåelige.

trossamfund; kirkesamfund.

ufortjent.

forfædre.

verdslige (øvrigheds)magt.

hyklerisk.

pengegave til præster (typisk ved højtider).

(gejstliges) biindtægter.

afgjort, bestemt.

dvs. pavedømmet.

kristnet, døbt.

forfædre.

åbenlyst.

forfædre.

trofæller.

generationer; tidsrummet mellem to slægtled, ca. 30 år.

undtagen.

utvivlsomt.

tvang mht. tro og overbevisning (negativ formulering af tidens begreb "Samvittigheds-Frihed", jf. Rasmussen 2009, s. 16 f. samt note 381).

vis (imperativ pluralis).

tro på sandheden.

nødvendigvis.

i ro og mag.

statsborgerlige. Sigter til den økonomisk-juridiske ramme om samfundsborgerne.

omfatter, rummer.

åbenlyst.

rationalister; fritænkere. Sigter generelt til forkæmperne for oplysningstidens ideer.

forfædres.

sandsynligvis.

politisk samfund; verdsligt samfund. Sigter til et samfund med fælles juridiske og økonomiske rammer.

tunge; betydelige.

rationalister; fritænkere. Sigter generelt til forkæmperne for oplysningstidens ideer.

således.

rationalisterne; fritænkerne. Sigter generelt til forkæmperne for oplysningstidens ideer.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

åbenlyst.

forbilleder.

verdslige; timelige.

bæger.

forfædre.

under ed.

stik imod.

forklarer; udfolder.

ophævedes.

ikke-kristne; vantro.

samfundsmæssigt set; med jævne ord.

ubehagelige følgevirkninger; lovbrud.

inden for.

grænser.

samfundsordenen; den offentlige orden.

så klart som muligt.

redegøre for, forklare.

drage bort; træde ud.

i samfundsmæssig henseende.

verdslige (øvrigheds)magt.

sigter til statens tolerance og frihed i åndelige trossager.

udkomme.

det politiske samfund; samfundslivet.

uheldige el. skadelige forhold.

åbenlyst.

ulmende uro.

mere eller mindre.

freden, roen; ordenen.

åbenlyst.

fællesskaber; trossamfund.

eksistens.

præsteembeder.

sigter formentlig til Den Hellige Alliance, dvs. alliancen mellem Rusland, Preussen og Østrig, der blev indgået i 1815 som led i de internationale aftaler, der regulerede Europas forhold efter Napoleons fald, jf. Wienerkongressen 1814-1815.

på nær.

åbenlyst.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

gør nar af.

præsterne.

bekæmper; benægter.

ulovlighed.

tidens løb.

den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

overfladisk.

rationalisterne; fritænkerne. Sigter generelt til forkæmperne for oplysningstidens ideer.

samfundsmæssigt.

besindige.

henblik på, hensyn til.

rationalister; fritænkere. Sigter mere generelt til forkæmperne for oplysningstidens ideer.

sværge.

det politiske samfund; samfundslivet.

rationalister; fritænkere. Sigter mere generelt til forkæmperne for oplysningstidens ideer.

afgjort, bestemt.

almene.

grusomt, umenneskeligt (efter kejser Nero).

den anden.

statsmandskunstens.

i samfundsmæssig henseende.

i.

temmelig stor.

udøvelse af religion; afholdelse af de religiøse ceremonier el. opfyldelse af de bud, som en religion foreskriver.

samfundsmæssigt.

politiske.

dødelig sygdom.

ophæves, afsluttes.

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

hverken.

den sag er klar.

fred, ro.

afgjort, bestemt.

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

ulmende uro.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

vakler.

den gældende lov i landet, i Danmark Christian 5.s *Danske Lov* (1683).

befalinger el. udtalelser, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

alt efter (om).

ånds- og trosfrihed.

fred, ro; orden.

undtagen.

en kirkeordning, der henlægger kirkens styrelse til et system af kollektive organer (synoder) bestående af såvel præster som lægfolk. Sigter til H.N. Clausens synodalforslag i *Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning, Lære og Ritus* (1825), se Rasmussen 2009, s. 110-114.

hvad enten det stemmer overens med el. går imod deres ønsker el. vilje.

grænser.

klogt.

nødvendigvis.

passere.

mest trofaste, mest hengivne.

nødvendigvis.

åbenlyst.

lyder det tonende igennem.

helte; krigere.

dvs. pavedømmet.

endnu.

forfædre.

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

yndigt.

velvilligt; frivilligt.

bæger.

fælleskab.

den lov, der har eksisteret siden tidernes morgen.

undtagen.

gal, vanvittig.

sigter formentlig til pavens tiara (med tre over hinanden siddende kroner).

sigter formentlig til de romerske kejseres kristenforfølgelser.

trone.

slut (imperativ pluralis).

forløser; frelser.

angriber.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

gøre sløvt el. uskarpt.

således.

tidsaldre.

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

afgjort, bestemt.

nogenlunde, ganske godt.

velbegrundede; velfunderede.

forfædre.

undtagen.

islams.

mest vantro; mest skeptiske.

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

befalinger el. udtalelser, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

ikke.

nuværende.

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

dvs. pavedømmets.

latinske; romerske.

sigter til Konstantin 1. den Store.

kyndig i statsmandskunst, politik.

nuværende.

udvikling; ulmende uro.

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

åbenlyst.

folkeslag.

universiteterne.

skal dog kun spørge (optativ).

hvis.

skal kun lægge (optativ).

al berøring; al kontakt.

samfundsmæssigt; verdsligt.

samfundsmæssigt. 'Selskab' el. 'selskabelig' er et begreb, der stammer fra kollegialsystemet og sigter til kirken som et selskab i staten.

åbenlyst.

bekæmpes.

pustede man kun til ilden; gjorde man kun ondt værre. Ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 7.097, og Grundtvig 1845, nr. 2.020.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

fra.

usandsynligt.

dvs. talte.

godt, fortræffeligt.

biskop. Superintendent betyder tilsynsmand. Denne titel blev brugt af de første evangeliske biskopper efter reformationen i Danmark i 1536.

biskopper. Superintendent betyder tilsynsmand. Denne titel blev brugt af de første evangeliske biskopper efter reformationen i Danmark i 1536.

hverken.

dvs. hedensk-papistisk.

narrestreger; blændværk.

nødvendigvis.

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

frelsende.

ordne; afgøre.

således.

ophæve.

samfundsmæssigt.

ordne; afgøre.

ikke-kristne; vantro.

samfundsmæssig; statsborgerlig.

åbenlyst.

ordne; afgøre.

som ikke hører til el. sømmer sig for en statsborger.

bekæmper.

hverken.

trofæller.

nødvendigvis.

præsteembedet.

ikke-kristne; vantro.

alt eftersom.

har i sin magt.

kendt som.

præsteembedet.

enevældig konge.

nødvendigvis.

trofæller.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

åbenlyst.

ordne; afgøre.

undtagen.

adskillelse.

ganske vist.

adskillelsen.

undlade.

præsteembedet.

teologisk uddannede.

for det.

præsteembedet.

nødvendigvis.

fællesskab.

tvang mht. tro og overbevisning (negativ formulering af tidens begreb "Samvittigheds-Frihed", jf. Rasmussen 2009, s. 16 f. samt note 381).

dvs. opremsning.

velbegrundet.

undtagen.

frelse.

skelsår.

forfædres tro.

bekæmpe; benægte.

fuldt ud.

ærgre sig over; blive vrede over.

sædvanligvis.

præst.

adskillelse.

som er kyndig i statsmandskunst, politik.

nødvendigvis.

adskillelse.

åbenlyst.

adskillelsens.

dvs. talte.

forklarede; udfoldede.

fremstille, gøre rede for.

uhildede, fordomsfri.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

adskillelse.

personer, der er medlem af el. øverst i et hierarkis.

hverken.

fumle med; forsøge sig med (på utilstrækkelig vis).

dvs. regeringshåndværket.

således.

risikable foretagende; vovestykke.

liv.

klarsynet.

fremstille, gøre rede for.

sigter til Kants filosofi.

nuværende.

let, nemt.

sædvanligvis.

ligegyldighed (især i religiøs, moralsk, filosofisk henseende).

dvs. lånte.

blandede; egl. samlede ved at være opskyllet.

tjene.

sigter til statens tolerance og frihed i åndelige trossager, fri næring, børneopdragelse o.l.

sædvanligvis.

samfundsmæssige.

dvs. mønter, frembringer.

noget helt andet.

ganske vist.

udseende; illusion.

tillempe, tilpasse.

brudstykker, fragmenter.

verdenshistoriens.

rimelige; fornuftige.

endnu.

til fordel for.

verdenshistorien.

til fordel for.

således.

samfundsmæssige; statsborgerlige.

tunge, vanskelige.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

afklare, tydeliggøre.

aftvinge; aflokkke.

rimelige; fornuftige.

som samfundsborger.

træder frem.

samfundsmæssige.

nødvendigvis.

verdenshistorien.

hvornår.

indre.

nuværende.

dvs. studerede, lærde.

dvs. remse.

sædvanligvis.

politisk samfund; verdsligt samfund.

uundgåelige.

verdenshistoriens.

indlysende.

gennem hundrede år opsamlede (erfaring).

den purpurfarvede kongedragt.

særligt.

forfædres tros.

samfundsmæssig.

hjemlige. Jf. den lutherske trestandslære, der omfatter regeringsstanden (øvrigheden), lærestanden (præster og lærere) og husstanden (familie og økonomi).

åbenlyst.

hjemlig.

hjemlige.

nuværende; nutidigt.

fjerntliggende.

skal man (optativ).

politiske samfund; verdslige samfund.

oplysning om; anvisning på.

allerede.

ændringen fra en valuta el. møntsort til en anden. Sigter formentlig til pengereformen i 1813.

jf. ordsproget 'Det er en dårlig herregård, som hundene har ædt bønderne fra', Mau 1879, nr. 3.626, og Grundtvig 1845, nr. 1.177.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

besværligheder.

person (især videnskabsmand), hvis fag el. studium er historie.

særlige, specielle.

retfærdig.

således.

vanskeligheden, problemet.

verdsligt orienteret.

afskaffede.

åbenlyst.

undertiden, nu og da.

ordner; afgør.

ordnede; afgjorde.

sædvanligvis.

rummet til andagt og vækkelse.

kaldes; gå under navn af.

sædvanligvis.

stik modsat.

brave; dygtige.

åbenlyst.

dvs. husbond.

dvs. syntes.

(moralsk) spørgsmål, som vedrører et enkelttilfælde.

jf. ordsproget 'som man råber i skoven, får man svar', Mau 1879, nr. 9.806, og Grundtvig 1845, nr. 2.473.

forbande.

rimelighed; retfærdighed.

jf. ordsproget 'Der er knast i hver ast og fæt i hver æt', som udtryk for, at der er dårlige elementer i hver slægt, Mau 1879, nr. 9.113.

flakke om.

dvs. håndtere.

snarere.

overdrevet rettroende. Sigter til samtidens opfattelse af Grundtvigs 'gammeldagstroende' standpunkt.

dvs. håndværksfolkene.

jf. Mau 1879, nr. 6.302, og Grundtvig 1845, nr. 2.925.

veje til frelse.

letsindig; næsvis.

åbenlys.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

tjenstvillighed.

nuvel.

meget; eftertrykkeligt.

vurderende skøn; (juridiske) dømmekraft.

jf. Mau 1879, nr. 986, og Grundtvig 1845, nr. 283.

jf. Mau 1879, nr. 3.176, og Grundtvig 1845, nr. 966. Ordsproget udtrykker, at der er fejl ved alting.

dvs. kirtel, en uspiselig el. værdiløs del af kødet.

nogensinde.

må gå (optativ).

hverken.

rummet til andagt og vækkelse.

undtagen.

jf. også ordsproget "Almindelig Bøn og almindelig Bande er almindelig sande", Mau 1879, nr. 156, og Grundtvig 1845, nr. 46. Bande betyder forbandelse.

dødbringende stød ind i hjertet med sværd, spyd eller stikvåben; smertefuld hændelse.

Ordet er tilsyneladende dannet af Grundtvig selv.

garanterer (for), sikrer.

garantere (for), sikre.

sædvanligvis.

næst efter.

tvang mht. tro og overbevisning (negativ formulering af tidens begreb "Samvittigheds-Frihed", jf. Rasmussen 2009, s. 16 f. samt note 381).

bemærket.

således.

dvs. biskoppelige; sigter til den anglikanske kirke.

som er kyndige i statsmandskunst, politik.

i hvert fald.

iagttagelse.

trossamfund; fællesskab.

således.

hvorvidt.

særegenhed.

samfundsmæssigt set; med jævne ord.

hvorvidt.

de romerskkatolske.

romerskkatolske.

undtagen.

ensartethed.

således.

forbillede.

havde gavn af ved.

modstridende.

udseende; illusion.

nuværende.

ensartethed.

håndterligt.

åbenlyst.

klogt i henseende til statsmandskunst, politik.

åbenlyst.

bemærkelsesværdigt.

tegn.

dvs. opremset.

åbenlyst.

kontradiktorisk; selvmodsigende.

fællesskabets; menighedens.

sigter til katekismernerne o.l., især Pontoppidans og Balles lærebøger fra hhv. 1737 og 1791, der var kommenterede udgaver af Luthers lille katekismus.

udseende; illusion.

bortset fra.

romerskkatolske.

åbenlyst.

betydeligste, væsentligste.

fortolkning, udlægning.

opretholdes, bevares.

kyndige, kendere.

åbenlys.

adskillelse.

hvad der hører til den katolske kirke (nedsættende).

selvrådige; aparte.

tillempet, tilpasset.

på.

person, der er dygtig til regning; her overført: dygtig taktiker.

gravede.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

redelig; respektabel.

dvs. huguenotter, de franske reformerte protestanter.

afgjort, bestemt.

brødføde, forsørge.

nuværende.

dvs. kirkekrise.

helt.

dvs. huguenotterne, de franske reformerte protestanter.

sigter til huguenotterne, de franske reformerte protestanter.

lat., i de vantros egne, dvs. i et ikke-katolsk land.

nemlig.

afgjort, bestemt.

stilles.

åbenlyst.

sædvanligvis.

universitet; højere læreanstalt.

egl. titel, som ikke er knyttet til et embede, men kun til en rang; her formentlig: titel uden reelt indhold.

sandsynlige.

fejltagelse.

let, nemt.

uddannelse.

endnu.

rimelige; fornuftige.

kan blot rådføre sig (optativ).

kan man hindre (optativ).

åbenlyst.

kan bestemme (optativ).

familiefædre, overhoveder for husstande.

da.

kirkesamfund.

uvurderlige.

splid.

samfundsmæssig.

samfundsmæssige.

præst.

præster.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

uddannelse.

af.

præster.

bekæmpe.

åbenlyst.

lignende, tilsvarende; som dem selv.

udforme.

enevældige præster.

energisk; virksom.

præsteuddannelsen.

kirkesamfund.

samfundsmæssig.

statsborgerlig; verdslig.

kirkesamfund.

statsborgerligt; verdsligt.

ganske vist.

kyndighed i statsmandskunst, politik.

på.

kirkesamfund.

præster.

familiefædre, overhoveder for husstande.

præster.

sigter til London University, der hed således i perioden 1826-1836 (i dag University College of London (UCL)). Universitetet blev grundlagt som et konfessionsløst alternativ til de anglikanske universiteter i Oxford og Cambridge bl.a. på grundlag af Jeremy Bentham's ideer.

uddannelsessted; planteskole er den danske oversættelse af 'seminarium'.

endnu.

let, nemt.

blændende; prangende.

hvilket held for.

folkeslag.

snarere.

afprøvning.

trossamfunds.

præster.

statsborgerlige; verdslige.

tydelig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

statsborgerlige.

undtagen.

forhindret, sat en stopper for.

hvad der udgår fra jesuitterne.

særligt.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 10.904, og Grundtvig 1845, nr. 2.804.

hvad enten.

nødvendigvis.

hemmelige veje; lumsk adfærd.

energiske; virksomme.

mest virksomme.

energiske; virksomme.

trossamfund.

mest udadledige; mest ulastelige.

værdighed.

ordsprog, jf. Grundtvig 1845, nr. 1.565.

nuvel.

da.

mest grødefulde; frugtbareste.

samfundsmæssige.

nødvendigvis.

falsk rygte; vanry.

som frembyder gode vilkår, uden knaphed.

drage nytte af sit talent, jf. Luk 19,11-26.

nordboere.

heltemodige sjæle.

sigter formentlig til Valdemar 1. den Store.

sammenfatning.

præsternes.

uddannelse.

samfundsmæssigt.

beklagelsen over.

statsborgerlige.

allerede.

nuværende.

enevældig magt.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

dvs. håndhævelse.

overskuelig.

gældende lov i landet.

regeringskollegierne; sigter til det såkaldte kollegialsystem, der i Danmark under enevælden bestod af rådgivende (delvis forvaltende, dømmende) forsamlinger. På dette tidspunkt omfattede det Statskollegiet, Kommercekollegiet, Rentekammeret, Danske Kancelli, Tyske Kancelli og Højesteret. Kollegialsystemet blev i 1849 afløst af ministerialsystemet.

åbenlyst.

enevældige konge.

samfundsmæssige.

trit.

sigter til det tidsrum, i hvilket en konge er mindreårig (dvs. umyndig), og riget midlertidigt regeres af en formynder e.l.

her formentlig: sindsforstyrrelse.

nødvendigvis.

henblik på; hensyn til.

sigter til de retsreformer, som Christian Colbjørnsen stod bag i slutningen af 1800-tallet, navnlig Trykkefrihedsforordningen fra 1799, som genindførte censuren i Danmark.

udskilte.

åbenlyst.

sigter til præsternes embedsed.

utilfredsstillende; uheldigt.

ligegyldighed (især i religiøs, moralsk, filosofisk henseende).

hvad der henhører til kvækerne; religiøst sværmeri og fanatisme.

inderlig; oprigtig.

det at tage i ed.

sigter til præsternes embedsed.

at slutte ud fra historien.

dvs. mened, falsk ed.

afgjort, bestemt.

erklæringer under ed over for toldvæsenet om en vares art el. værdi.

ed, som et vidne (i retten) aflægger på, at han taler sandt.

ed, hvormed en undersåt sværger sin herre (konge) troskab.

bedrage.

det at tage i ed.

dvs. mened, falsk ed.

utvivlsomt.

afgjort, bestemt.

sikkert.

jernlænker; fodlænker.

kan være (optativ).

bedragernes.

på gled.

regne med, stole på.

nødvendigvis.

formaner; taler til samvittigheden.

afklarede.

det at tage i ed.

trossamfund; kirkesamfund.

samfundsmæssig; statsborgerlig.

nødvendigvis.

personer, der er medlem af el. øverst i et hierarki.

hverken.

samfundsmæssige; statsborgerlige.

give, tildele.

personer, som hører til den katolske kirkes præsteskabs.

arvefølges.

samfundsmæssige; statsborgerlige.

åbenlyst.

samfundsmæssigt; statsborgerligt.

aftvunget.

hhv. et (lovformeligt) dokument, hvorved en ægtefælle (især over for den anden ægtefælle) erklærede ægteskabet for hhv. opløst og indgået.

samfundsmæssige; statsborgerlige.

statsborgerligt; versligt.

bestemme over; stå for.

samfundsmæssige; statsborgerlige.

utvivlsomt.

samfundsmæssigt set; med jævne ord.

samfundsmæssig; statsborgerlig.

energisk; kraftfuldt.

sædvanligvis.

verdslige.

mest udadledige; mest ulastelige.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

frelses.

samfundsmæssige; statsborgerlige.

udadlelige; ulastelige.

åbenlyst.

afgjort, bestemt.

samfundsmæssige.

det vil sige.

samfundsmæssige; statsborgerlige.

dvs. lærte, belærte.

i fare.

hverken.

velbegrundet.

fremmane.

særegenhed, særlige karakter.

forfædrenes.

genfærd.

åbenlyst.

giver de ikke liv til; ernærer de ikke.

forfædrenes.

giver liv, gør levende.

forfædres.

tiltvinge os adgang til; sætte os ind i.

samfundsmæssige.

særegne; særlige.

gav liv til, styrkede.

forfædrene.

samfundsmæssige.

flertallet.

alt, hvad der hører samfundet til.

særegne; særlige.

degenereret; udartet.

helte, krigere.

agtværdige danske mænd.

forfædre.

af.

jf. Mau 1879, bind 1, s. 73.

Når denne undertrykte tredje del bærer imprimatur fra 1827, er det, fordi den allerede var trykt, da den blev forelagt censor Eberlin.

i høj grad.

allerede.

villet vide af det.

trofæller.

velsagtens.

regnede man med; stolede man på.

ikke havde i sinde.

antagelsen, formodningen.

aftvang.

velsagtens.

praler.

trykkefrihed.

ytret, udtalt.

åbenlyst.

Lord Chancellor el. Lord High Chancellor er det engelske justitsvæsens øverste chef.

næste år ved samme tid.

ubehagelig følgevirkning.

udholdt; lidt.

vederfarede, overgik.

utvivlsomt.

æreløse personer.

bunden; bundfaldet.

bæger.

alliere sig, slå sig sammen.

samfundsborgerlige person.

sigter til den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

dvs. eksegesi, fortolkning.

kan være (optativ).

kapellan, som en sognepræst selv lønner.

kapellan med fast stilling og bopæl ved en kirke; gejstlig, der er selvstændig præst ved en kirke, men har rang efter sognepræsten.

samfundsmæssigt.

falde i unåde for, blive forkastet af.

give agt på, lægge mærke til.

kapellan, som en sognepræst selv lønner.

kapellan med fast stilling og bopæl ved en kirke; gejstlig, der er selvstændig præst ved en kirke, men har rang efter sognepræsten.

samfundsmæssigt.

tåbelig.

dvs. hårdt.

give agt på, lægge mærke til.

samfundsmæssigt.

det kan være (optativ).

ved hoffet.

åbenhjertigheds; åbenmundetheds.

sigter til den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

dvs. syntes.

snarere.

åbenlys.

den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

lære.

passe med, stemme overens med.

biskopper. Superintendent betyder tilsynsmand. Denne titel blev brugt af de første evangeliske biskopper efter reformationen i Danmark i 1536.

hverken.

person, der fremsætter el. begår injurier.

medmindre.

afgjort, bestemt.

indbyggerne.

allerede.

skelsår.

hvad der hører til den katolske kirke, den katolske tro (nedsættende).

herhjemme, dvs. i Danmark.

hans minde være i høj grad priset (fast vending ved omtale af afdøde konger).

brev el. dokument, der tilsiger beskyttelse.

udbredt.

ulmende uro.

bekæmpe.

ulmende uro.

bekæmpede.

nødvendigvis.

samfundsmæssig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

sendt fra himlen.

ordkløverier, spidsfindigheder.

dronningetronen.

den purpurfarvede kongedragt.

enevældig magt.

såvel som.

kraftigt, mægtigt.

bekendelsesskrift, dvs. skrift, der rummer kirkens grundlæggende troslære; kirkens bekendelsesskrifter udgøres af de tre oldkirkelige trosbekendelser, Luthers lille katekismus og Den Augsburgske Bekendelse (lat. *Confessio Augustana*).

her: det danske folks kristne tro.

må dog engang gøre sig rede (optativ), jf. også 2 Kong 4,29.

må møde (optativ).

må sige (optativ).

som samfundsborger.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

blive bragt i miskredit.

person, der fremsætter el. begår injurier.

bandlyses.

biskopper. Superintendent betyder tilsynsmand. Denne titel blev brugt af de første evangeliske biskopper efter reformationen i Danmark i 1536.

person, der er på jagt efter fortjeneste og ikke går af vejen for den mindste profit; forfatter el. litterat, der kun skriver for at tjene penge.

lat., fornyer; person, som forfægter nye tanker, indfører noget nyt (nedsættende).

må svare (optativ).

skal vide (optativ).

her: det danske folks kristne tro.

dvs. tiltalte.

den teologiske professor, dvs. H.N. Clausen.

hverken.

samfundsmæssigt set; med jævne ord.

bekæmpe.

spidsfindigt juridisk.

udrenses; fjernes.

strides, skændes.

bemærke.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

nødvendigvis.

ganske vist.

hverken.

Grundtvig henviser til årene 1770-1808 som en periode, hvor embedsmandsstyre og talrige forordninger, herunder reglerne om censur, udgjorde en fare for enheden i landets lovgivning, se anden del s. 163.

åbenlyst.

dvs. hårdt, fast.

åbenlyst.

Grundtvig henviser til årene 1770-1808 som en periode, hvor embedsmandsstyre og talrige forordninger, herunder reglerne om censur, udgjorde en fare for enheden i landets lovgivning, se anden del s. 163.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

sigter til den latinske præste-ed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

påpegede, mindede om.

åbenlyst.

tvang mht. tro og overbevisning (negativ formulering af tidens begreb "Samvittigheds-Frihed", jf. Rasmussen 2009, s. 16 f. samt note 381).

så ud, som om; lod til, at.

bortset fra.

letsindigste; mest tøjlesløse.

frækhed i offentlig skribentvirksomheds.

mest tøjlesløse.

hudfletning; kritik.

sigter til Malthe Møller, hvis anonyme *Repertorium for Fædrelandets Religionslærere* (1795-1797) ville revolutionere det teologiske studium. Repertorium betyder samling el. opslagsbog.

da.

afgjort, bestemt.

person, der fremsætter el. begår injurier.

leder, overhoved.

bekæmpede.

formen; forordningen.

bekæmpede.

læsende publikum; lærde verden.

samfundsmæssig.

ytringsfrihed.

forsvarede; gik i brechen for.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste

ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

fortjent.

statsborgerlig; retslig.

samfundsmæssige.

allerede.

biskopper. Superintendent betyder tilsynsmand. Denne titel blev brugt af de første evangeliske biskopper efter reformationen i Danmark i 1536.

samfundsmæssige.

således.

gruppen af kandidater (til præsteembeder).

gejstlige stand. Jf. den lutherske trestandslære, der omfatter regeringsstanden (øvrigheden), lærestanden (præster og lærere) og husstanden (familie og økonomi).

uddannet.

åbenlyst.

samfundsmæssige.

de rettroende. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

tiltalte og straffede.

de rettroende. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

bekæmpe.

kritisere; nedrakke.

den blev i 1810 brugt til et angreb på ham.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

nuvel.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

sag, der vedrører samvittigheden; sag, der må gennemtænkes samvittighedsfuldt. 'Samvittighed' var et centralt begreb blandt dannede, embedsmænd og præster i debatten om tros- og religionsfrihed, jf. Rasmussen 2009, s. 16-18.

som samfundsborger; offentligt.

henblik på; hensyn til.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

sædvanligvis.

hverken.

rettroende. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

afvigende fra den rette, officielle tro; her: præget af oplysningstidens ideer.

rettroende. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

åbenlyst.

ros; lovprisning.

bedømt.

adskillelse.

sigtede på; arbejdede hen imod.

gejstlige stand. Jf. den lutherske trestandslære, der omfatter regeringsstanden (øvrigheden), lærestanden (præster og lærere) og husstanden (familie og økonomi).

forhindringer, barrierer.

forfædrenes.

alumne.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

i alt fald.

gejstlige stand. Jf. den lutherske trestandslære, der omfatter regeringsstanden (øvrigheden), lærestanden (præster og lærere) og husstanden (familie og økonomi).

afgjort, bestemt.

præst, som har 50-års jubilæum.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

jf. ordsproget 'Man kan ikke leve af luften', Mau 1879, nr. 5.486 og 5.711, og Grundtvig 1845, nr. 1.600.

sandsynligvis.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

således.

offentlige.

person, der er kyndig i myter el. mytologi.

samfundsmæssig.

dvs. koge.

præst, som har 50-års jubilæum.

tilbage.

familienavn; slægtsnavn.

begejstrede; virksomme.

efterkommer.

allerede.

forfædrene.

heltedrømme.

til fordel for.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

heltedrømme.

forfædres.

gråhårede.

endnu.

skal det være (optativ).

egnet.

opførsel, optræden.

samfundsmæssige; verdslige.

fortjent; forvoldt.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

mængden af kandidater (til præsteembeder).

tunge, vanskelige.

som samfundsborger.

samfundsmæssige.

afgjort, bestemt.

det forgængelige menneskes.

forfædrenes.

velsagtens.

indpas.

uegnet.

(samfundsmæssige) karriere.

møjsommelig, pinefuld vej gennem livet.

således.

adskillelse.

samfundsmæssigt.

adskillelse.

indgød, indgav.

samfundsmæssige.

nødvendigvis.

adskillelsen.

særlige.

udseende; illusion.

nødvendigvis.

samfundsmæssigt.

ubehagelig medfart.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

forberedt til mig; tiltænkt mig.

dvs. lærte, belærte.

næst efter.

uimodtagelig overfor; upåvirket af.

velsagtens.

agtelse, man nyder som hæderlig borger; almindelige agtelse.

som samfundsborger.

samfundsmæssige.

fjerntliggende.

sig.

åbenlyst.

offentligt; i (min) egenskab af statsborger.

ivrigheds; begejstrings.

redelig; respektabel.

offentlig; i (sin) egenskab af statsborger.

agtelse, man nyder som hæderlig borger; almindelige agtelse.

kraftfulde; virksomme.

stort spillerum.

samfundsmæssigt.

agtelse, man nyder som hæderlig borger; almindelige agtelse.

dvs. lærte.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

tier (ganske) stille.

agtelse, man nyder som hæderlig borger; almindelige agtelse.

udholdt.

ganske vist.

nødvendigvis.

dvs. syntes.

agtelse, man nyder som hæderlig borger; almindelige agtelse.

endnu mindre.

leve af det rene ingenting, jf. ordsproget hos Mau 1879, nr. 5.486 og 5.711, og Grundtvig 1845, nr. 1.600.

have at spise.

pengeknap tid; dyrtid forårsaget af den upålidelige valuta. Efter statsbankerotten i 1813 var det danske pengevæsen præget af pengesedler og mønter med usædvanligt lavt sølvindhold, de såkaldte rigsbankdaler. Den medfølgende krise kulminerede i 1818-1820.

usædvanlige, fortræffelige.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

mere usædvanlige, mere fortræffelige.

hverken.

digter.

rimeligt.

åbenlyst.

hjælpepræst, som en sognepræst selv lønner.

løbebane; gerning.

læsende publikum; lærde verden.

afvigende fra den rette, officielle tro.

ansætte ham, give ham et embede.

overblik.

verdsligt; i samfundsmæssig henseende.

overdrevet rettroende. Sigter til samtidens opfattelse af Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

særlige.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

betydelig; afgørende.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

inden for.

stilling, position som præst.

embede, stilling som kapellan.

præsidenten for Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

det embede; den forfremmelse.

kan være (optativ).

offentlige el. almindelige agtelse.

almindelige; som statsborger.

hjælpepræsten, som en sognepræst selv lønner.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditions kontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

samfundsmæssige; karrieremæssige.

ganske vist.

dvs. talte.

teologiens ypperste repræsentant.

ganske vist.

uret, forkert.

dvs. kaprice, lune.

samfundsmæssige; statsborgerlige.

særlige.

uret, forkert.

rettroende. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

hjelpepræster, som en sognepræst selv lønner.

særegne.

tildele; forunde.

dvs. læremesterlav, sammenslutning af læremestre.

nødvendigvis.

rettroende. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

sigter til Konventikelplakaten af 13. januar 1741, der forbød religiøse sammenkomster (konventikler) i hjemmene uden sognepræstens samtykke og tilstedeværelse.

åbenlyst.

udvikling; ulmende uro.

samfundsmæssigt.

samfundsmæssige.

hvad enten.

sædvanligvis.

særligt.

var samfundsmæssigt el. offentligt gået forrest.

autoriserede.

gejstlige stand. Jf. den lutherske trestandslære, der omfatter regeringsstanden (øvrigheden), lærestanden (præster og lærere) og husstanden (familie og økonomi).

hvis ikke.

heltenavn.

i landet, dvs. i Danmark.

forfædrenes.

den gejstlige stand. Jf. den lutherske trestandslære, der omfatter regeringsstanden (øvrigheden), lærestanden (præster og lærere) og husstanden (familie og økonomi).

hvis ikke.

dvs. hårdt, fast.

ufortjent.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

helt; forkæmper.

forfædrenes tro.

klar, tydelig.

urimelig.

åbenlyst.

dvs. guvernør. I den såkaldte guvernørtid, dvs. perioden fra 1815 til 1848, var den danske kronprins guvernør i Fyns Guvernement. I 1827 var guvernøren den senere Christian 8.

forfædrenes tros.

forfædrenes.

allerede.

den gejstlige stand. Jf. den lutherske trestandslære, der omfatter regeringsstanden (øvrigheden), lærestanden (præster og lærere) og husstanden (familie og økonomi).

forfædrenes tro.

sædvanligvis.

urimelig; uretfærdig.

forhold, der er uvæsentlige (som hverken gavner eller skader).

indgydt.

velbegrundet.

blændende; prangende.

frembringe på kunstig vis.

udseendet; illusionen.

energisk, virksom.

straf med tab af borgerrettigheder.

åbenlyst.

dvs. lærte.

ophævelse. Sognebåndet var ikke helt ophævet i København, men siden begyndelsen af 1800-tallet havde det været sædvane i København at gøre undtagelser fra sognetvangen mht. kommunion (nadver) og konfirmation (jf. Kolderup-Rosenvinge 1838-1840, § 32.2, s. 69 f.).

udseende; illusion.

åbenlyst.

det vil sige.

udskille.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ophæves.

gå til alters, modtage nadveren.

statsborgerlige; retslige.

statsborgerlig; retslig.

ulempe, uheldig el. skadelig følgevirkning.

sager, der vedrører samvittigheden; sager, der må gennemtænkes samvittighedsfuldt. 'Samvittighed' var et centralt begreb blandt dannede, embedsmænd og præster i debatten om tros- og religionsfrihed, jf. Rasmussen 2009, s. 16-18.

efterhånden som.

samfundsmæssige.

det politiske samfund; det verdslige samfund.

ganske vist.

adskillelse.

samfundsmæssigt.

udskille.

dvs. syntes.

omstændigheder, forhold.

undlade (at gøre).

ideernes; abstraktionernes.

rent samfundsmæssige, rent verdslige.

gravkapel.

endnu mindre.

dvs. syntes.

læsende publikum; lærde verden.

dagblade; blade, som kun beskæftiger sig med nuet.

led mangel.

velsagtens.

solidt funderede.

dvs. hebræer, her: kyndig i hebraisk.

universitetet.

lærde dannelse; boglige lærdom.

mistillid.

det må være nok sagt.

generel betegnelse for radikale, yderliggående anskuelser.

afgjort, bestemt.

personer, der fremsætter el. begår injurier.

ikke frisindet; smålig.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

erklære en skribents udtalelser ugyldige og virkningsløse.

samfundsmæssige; verdslige; karrieremæssige.

forargelige.

forgængelighed; tomhed.

stærkere, mere hårdføre.

åbne brev.

hverken.

ganske vist.

især i betydningen: teologisk uddannede.

samfundsmæssigt; verdsligt.

adskillelse.

adskilte.

afgjort, bestemt.

ganske vist.

ligefrem; forskriftmæssigt.

dvs. syntes.

her især: moralfilosofi.

i høj grad.

forbedres; berigtiges.

forargelige.

sigter til ideen om en menighed uden for statskirken.

dvs. tjente.

samfundsmæssige; verdslige.

fred, ro.

afgjort, bestemt.

forsværet.

afgjort, bestemt.

kirkefællesskab.

sædvanligvis.

udseende; illusion.

dvs. pavedømmet.

hvad der hører til den katolske kirke, den katolske tro (nedsættende).

dvs. vrøvlede.

spiller på modsigelsens grundsætning også kaldet kontradiktionsprincippet. Denne logiske regel siger, at man ikke på samme tid kan bekræfte og benægte det samme.

overfladiskhed.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

formentlig.

ud fra enkelttilfælde.

samfundsmæssigt.

manet i jorden.

samfundsmæssigt.

lærer for kommende præster; teologisk professor.

adskillelse.

samfundsmæssigt; officielt.

lærer for kommende præster; teologisk professor.

udbredte.

prøve i prædikekunst, som aflægges af teologiske kandidater, når deres studier ved universitetet el. pastoralseminariet ophører.

en æreløs person.

undtagen.

summarisk; i kort sammenfatning.

samfundsmæssigt; offentligt.

erklæret ugyldig.

åbenlyst.

meninger.

åbenlyst.

ubehageligheden.

bedragere.

optræde, handle.

behandling el. fremstilling af enkelttilfælde (som grundlag for behandling af lignende tilfælde).

gældende lov i landet.

fundatser.

i retten.

særlige.

stridspunktet.

tillempe, tilpasse.

hvad enten.

udvikling; ulmende uro.

åbenlyst.

varetager; fremfører.

lære.

åbenlyst.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

præst.

skal nu høre (optativ).

skal bedømme (optativ).

lærer for kommende præster; teologisk professor.

person, der fremsætter el. begår injurier.

stik imod.

bekæmpede.

lærer for kommende præster; teologisk professor.

brydning; urolige udvikling.

sigter til den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

påbød, befalede.

lat., egl. 'pro virili parte', efter bedste evne. Citat fra den latinske præsteed, jf. *Kirke-Ritualet* 1685, s. 380 (en oversættelse af præsteeden findes i *Danmarks og Norgis Kirke-ritual 1685-1985*, 1985, s. 189-191).

bekæmpe.

lat., bekæmpe, angribe. Citat fra den latinske præsteed, jf. *Kirke-Ritualet* 1685, s. 380 (en oversættelse af præsteeden findes i *Danmarks og Norgis Kirke-ritual 1685-1985*, 1985, s. 189-191).

bekæmpe.

læreren for kommende præster; den teologiske professor.

æreskrænkende person.

person, der fremsætter el. begår injurier.

agtelse, man nyder som hæderlig borger; almindelige agtelse.

samfundsmæssige.

iver, begejstring.

velbegrundet i; velfunderet i.

sigter til den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

næst efter.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

forbrudt sig imod; gjort sig skyldig til at miste.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

højesteret.

forlangende.

lat., tilståelse af omkostningsfri rettergang; fri proces (især for en embedsmand til at forsvare sine embedshandlinger).

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

forud fældet dom.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

lat., gunstbevisning; tilståelse (af fri proces).

den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

dvs. prentede, trykte.

uden skam.

læreren for kommende præster; den teologiske professor.

læreren for kommende præsters; den teologiske professors.

en æreløs person.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

samfundsmæssige.

her også: bemærkelsesværdige.

læreren for kommende præsters; den teologiske professors.

Grundtvig henviser til årene 1770-1808 som en periode, hvor embedsmandsstyre og talrige forordninger, herunder reglerne om censur, udgjorde en fare for enheden i landets lovgivning, se anden del s. 163.

henblik på; hensyn til.

letfærdighed; overfladiskhed.

uro; udvikling.

særligt.

sigter til den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

åbenlyst.

hverken.

hvad enten.

lat., anklagens sandhed fjerner injurien.

læreren for kommende præsters; den teologiske professors.

sigter til hhv. den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685 (i 1870 erstattet af præsteløftet), og til den ed, en professor aflagde ved embedstiltrædelsen.

velbegrundet.

fordring, krav.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

læreren for kommende præster; den teologiske professor.

erklæres ugyldige, virkningsløse.

straffes; idømmes en bøde.

åbenlyst.

dvs. syntes.

borgerlig død: at miste alle retslige goder.

læreren for kommende præster; den teologiske professor.

nødvendigvis.

lat., til bedre underretning. Udtrykker en højere domstols strenge kritik og underkendelse af en lavere domstols dom.

prøve, udfordre.

overskue.

person, der fremsætter el. begår injurier.

gennemført redelig og respektabel.

udtalte, store.

bekendte.

sigter til de deputerede i Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

sag, der vedrører samvittigheden; sag, der må gennemtænkes samvittighedsfuldt. 'Samvittighed' var et centralt begreb blandt dannede, embedsmænd og præster i debatten om tros- og religionsfrihed, jf. Rasmussen 2009, s. 16-18.

samfundsmæssige.

således.

rimelighed.

læreren for kommende præster; den teologiske professor.

velsagtens.

rettroende. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

biskopperne. Superintendent betyder tilsynsmand. Denne titel blev brugt af de første evangeliske biskopper efter reformationen i Danmark i 1536.

gjort gældende.

biskopperne. Superintendent betyder tilsynsmand. Denne titel blev brugt af de første evangeliske biskopper efter reformationen i Danmark i 1536.

lærerne for kommende præster; de teologiske professorer.

utvivlsomt.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

læreren for kommende præster; den teologiske professor.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

overhoved.

læreren for kommende præsters; den teologiske professors.

lære; forkyndelse.

kræve.

set an; betragtet.

sigter til A.S. Ørsted.

gældende lov i landet.

forud fældede dom.

fordømt; erklæret for kætter.

læreren for kommende præster; den teologiske professor.

dvs. syntes.

dvs. akkviescere ved, affinde sig med; indvillige i.

dvs. syntes.

hverken.

overskue.

almindelig, hverdagslig; fordringsløs.

dvs. syntes.

hverken.

gældende lov i landet.

i samfundsmæssig henseende.

nødvendigvis.

som samfundsborger.

bestemt, afgjort.

kan kalde (optativ).

ivrige; begejstrede.

ulmende urolig.

samfundsmæssigt.

enevældig magt.

afgjort, bestemt.

resigneret, modløs.

ordsprog, jf. Mau 1879, bind 2, s. 57, og Grundtvig 1845, nr. 1.886. 'Gå' betyder 'have forrang for'.

som samfundsborger.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

ringe; beskedent.

trofæller.

forklarelse; herliggørelse.

ganske vist.

dvs. nænnede.

ytringer.

alt sammen.

virkefelt.

magt; indflydelse.

det forgængelige menneske.

forgængelige, tomme.

redelig; respektabel.

dvs. talte.

krøniker om oldtiden; sigter til *Saxos Gesta Danorum* og *Snorres Heimskringla*, som Grundtvig oversatte som hhv. *Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus* 1-3 (1818-1823), og *Norges Konge-Krønike af Snorro Sturlesøn* 1-3 (1818-1822: 1823).

(mere end) utak.

frataget, berøvet.

samfundsmæssigt.

frimodig, åbenhjertigt talende.

agtværdig dansk mand.

uforgængelige.

samfundsmæssigt; retsligt.

den purpurfarvede kongedragt.

hverken.

vanskelig, usikker.

person, der lovpriser.

åbenlys.

uretfærdighed.

om den (end) rejser (konjunktiv).

intriger, rænker.

dvs. kaprice, lune.

dvs. syntes.

få mig bragt fra (vha. modsigelse).

lærde dannelse, boglige lærdom.

lat., doktorer, dvs. personer, der har taget doktorgraden.

professoratet.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

universitetet.

undtagen.

sigter til professorer, doktorer o.l.

jf. Mau 1879, bind 1, s. 126 og 207, og Grundtvig 1845, nr. 246.

især i betydningen: teologisk uddannede.

samfundsmæssig.

efter.

de rettroende. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

rettroenheden. Sigter også til Grundtvigs eget 'gammeldagstroende' standpunkt.

mellemand; mægler.

urimelighed; uretfærdighed.

udvikling el. brydning af tanker.

dvs. vidnefast, i overværelse af vidner.

gjort sig skyldig til at miste.

i høj grad; på det kraftigste.

person, der fremsætter el. begår injurier.

lat., gunstbevisning; tilståelse (af fri proces).

også.

læsende publikums; lærde verdens.

hverken.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

statsborgerlig; retslig.

tilmed.

bemærkelsesværdige; interessante.

efter.

sin egen tid.

grundet over, spekuleret på.

trykkefrihedens.

for.

det vil sige.

tydelig.

som udtryk for kyndighed i statsmandskunst, politik.

forskriftsmæssig.

trykkefriheden.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

befaling el. udtalelse, hvormed en magthaver egenmægtigt bestemmer noget.

den 9. november efter den republikanske kalender, indført i Frankrig ved dekret i oktober 1793 og afskaffet januar 1806. Der sigtes til Napoleons statskup 9. november 1799, der bragte ham til magten som førstekonsul.

juraen; retsvidenskaben.

statsborgerlige; civile.

i høj grad.

bekæmpes.

bekæmpe.

bekendelsesskrift, dvs. skrift, der rummer kirkens grundlæggende troslære; kirkens bekendelsesskrifter udgøres af de tre oldkirkelige trosbekendelser, Luthers lille katekismus og Den Augsburgske Bekendelse (lat. Confessio Augustana).

således.

læreren for kommende præsters; den teologiske professors.

på egen hånd, efter eget skøn.

dvs. talte.

i høj grad, meget.

redelig; respektabel.

forlade, opgive.

person, der fremsætter el. begår injurier.

dato.

bekæmpe.

afgjort, bestemt.

strides, skændes.

det vil sige.

frakende, nægte.

lærer for kommende præster; teologisk professor.

andet end, bortset fra.

den gældende lov i landet.

det vil sige.

dommere ved domstol i laveste retsinstans (før: underretten, nu: byretten).

dvs. manuduktør, en person, der manuducerer til en universitetseksamen.

statsborgerlige; retslige.

stridens æble.

samfundsklasse.

som samfundsborger.

egenskab.

især i betydningen: teologisk uddannede.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

hverken.

afgjort, med sikkerhed.

som samfundsborgere.

sigter til A.S. Ørsted.

flertallet af dommere.

på nær.

samfundsmæssige.

virkefelt.

i høj grad, meget.

den enevældige konge, dvs. Frederik 6.

fred, ro; tryghed.

som samfundsborger; retsligt.

sigter til den latinske præsteed i *Kirke-Ritualet* 1685. Den blev i 1870 erstattet af præsteløftet.

ydmvig bønfoldelse.

åbenlyst.

trykkefrihedens.

nødvendigvis.

åbenhjertighed; åbenmundethed.

redegøre for, forklare.

ivrige; begejstrede.

tvang mht. tro og overbevisning (negativ formulering af tidens begreb "Samvittigheds-Frihed", jf. Rasmussen 2009, s. 16 f. samt note 381).

samfundsmæssig.

åbenlyst.

(risiko for) stævning.

hårde, vanskelige.

agtværdig dansk mand.

dvs. syntes.

som om.

forfædrenes.

med for stor iver forsøgte at ændre på; pillede ved.

samfundsliv.

endnu.

dvs. priste.

forfædrenes.

den vigtigste kirke; sigter til Vor Frue Kirke i København.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

sandsynligt.

for at.

helte; krigere.

her: Danmark.

helteskare; krigerskare.

forfædrenes trone.

fornuftigt.

forfædres tro.

bryst.

gå (gl. imperativ).

ugyldigt og virkningsløst i samfundsmæssig henseende.

dertil.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

undtagen.

kendt, berømt.

gå (gl. imperativ).

dvs. tjentes.

mere tro.

den purpurfarvede kongekåbe.

for at.

livsførelse; skæbne.

nødvendigvis.

ganske vist.

undtagen.

afgjort, bestemt.

henblik på; hensyn til.

urimelig; uretfærdig.

undtagen.

ordsprog, jf. Mau 1879, nr. 9.911, og Grundtvig 1845, nr. 2.630.

ganske vist.

få.

overtaget.

fik.

statsborgerlige; retslige.

Grundtvig, N. F. S., *Grundtvigs værker*,

statsborgerlig; retslig.

for det.

foran.

strengt.

hvornår.

person, der fremsætter el. begår injurier.

domstol i København 1771-1919.

sigter til Danske Kancelli, som var et centralforvaltningsorgan, der indtil 1660 var centralmagtens eneste ekspeditionskontor for sager vedrørende Danmark nord for Kongeåen, Norge, Island og Færøerne. Efter 1660 blev dets myndighedsområde indskrænket til disse områders rets-, kirke- og undervisningsvæsen samt deres lokaladministration. Danske Kancelli nedlagdes i 1848, og dets forretninger blev delt mellem Justits-, Indenrigs-, Finans- og Kultusministeriet.

nødvendigvis.

Anvendt litteratur

- *Danmarks Og Norgis Kirke-Ritual* (1685). København
- *Danmarks og Norgis Kirke-ritual 1685-1985* (1985). Udg. af Udvalget for konvent for kirke og theologi. U.st
- Grundtvig, N.F.S. (1845) *Danske Ordsprog og Mundheld, samlede og ordnede af Nik. Fred. Sev. Grundtvig*. København
- *Kirke-Ritualet 1685*, se *Danmarks Og Norgis Kirke-Ritual*
- Kolderup-Rosenvinge, J.L.A. (1838-1840) *Grundrids af den danske Kirkeret. Til Brug ved Forelæsninger*. København
- Mau, Edvard (1879) *Dansk Ordsprogs-Skat*, bind 1-2. København
- [Møller, Malthe Christian] (1795-1797), *Repertorium for Fædrelandets Religionslærere*, bind 1-5. København
- Rasmussen, Jens (2009) *Religionstolerance og religionsfrihed. Forudsætninger og Grundloven i 1849*. Odense
- Saxo Grammaticus (1818-1823) *Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus fordansket ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig, Præst* 1-3. København
- Snorre Sturluson (1818-1822: 1823) *Norges Konge-Krønike af Snorro Sturlesøn fordansket ved Nik. Fred. Sev. Grundtvig, Præst* 1-3. København